

ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА И ПОРОДИЦИ

Адријана А. Алексић¹ и Сања М. Митровић¹

Сажетак: Инклузија у предшколским установама значајно утиче на социјализацију деце са различитим видом потешкоћа у њиховом развоју, јер имогућава учешће приликом обављања свакодневних активности. За њену успешну и функционалну имплементацију, неопходна је сарадња и партнерство родитеља, васпитача и дефектолога, као и укључивање индивидуалних асистената за бољу подршку.

Уколико су васпитачи недовољно обучени да обављају рад са децом која имају неки вид тешкоће у развоју, то отежава реализацију активности. Интеграција се остварује оснивањем развојних група, а производи се жеља да родитељи прихвате да дете има тешкоће у развоју. Прихватање утиче на квалитет родитељске бриге и развој детета, док одбацивање и негирање тешкоћа спречава напредовање детета.

Успостављање партнерства између предшколских установа, породице и других друштвених фактора побољшава и потпомаже инклузивну праксу. Партнерство мора бити засновано на уважавању и активном укључивању родитеља, који имају важну улогу у развоју деце. Сва деца, укључујући и оне са тешкоћама, заслужују једнаке прилике за напредак и социјализацију.

Кључне речи: инклузија, дете, предшколска установа, породица.

УВОД

Инклузија као тема у педагошкој теорији један је од императива 21. века (European Commission, 2014), али истовремено и један од највећих изазова у пракси предшколских установа (Barton & Smith, 2015; Siemsen, 2021). Она омогућава деци са посебним потребама да развијају своје урођене потенцијале боравећи са другом децом у групи. За успешну

¹ adrijanaaleksic4@gmail.com, Предшколска установа „Бамби“ Лозница

² mitrovicsanja16@gmail.com, Јавна предшколска установа „Радост“, Шамац

реализацију инклузивне праксе у предшколским установама потребно је функционално партнерство породице, васпитача и стручних служби на нивоу установе и шире заједнице. У зависности од потреба детета и могућности предшколских установа, могу се укључити и индивидуални асистенти за свако дете са посебним потребама. Укључивање асистената може бити од великог значаја и користи, јер се детету пружа већа помоћ и подршка у његовом индивидуалном развоју. У том контексту, пожељно је да се васпитачи и асистенти, који раде са децом, додатно усавршавају за рад у инклузивном окружењу, како би резултати били још успешнији. Према Конвенцији УН сва деца имају једнака права и потребе и важно им је обезбедити доступно и квалитетно васпитање и образовање почевши од раног детињства. Родитељи и васпитачи су најважнији фактори који у раном детињству детету помажу да се укључи у групу, социјализује, те учествује у драгоценим активностима које ће бити корисне за његов развој. За добробит детета и у његовом најбољем интересу је остваривање партнерства између породице и предшколске установе у подршци остваривању инклузивне праксе.

У раду ће бити речи о значају и изазовима инклузије деце у предшколским установама, улози породице у подршци инклузивној пракси, као и о партнерству породице и предшколске установе као темељу инклузије.

ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА – ЗНАЧАЈ И ИЗАЗОВИ

Према свом терминолошком одређењу, инклузија је процес укључивања деце са неким видом тешкоћа у развоју у васпитно образовни процес који има за циљ не само социјализацију детета са тешкоћама у развоју, већ и васпитно-образовне учинке, развој њихових адаптивних способности, јачање самопоштовања, утицај на развој деце типичног развоја, а касније и финансијски учинак (Tomić et al., 2019). Кроз процес инклузије, деца са посебним потребама се укључују у свакодневне активности у вртићу.

Инклузија деце у предшколској установи је веома значајна јер се деца са посебним потребама социјализују са другом децом (упознају нове пријатеље, играју се заједно, помажу једни другима), развијају своје интелектуалне и друге урођене потенцијале. Осим тога, истраживања показују да се бенефити инклузије огледају и у систематичности сарадње предшколских установа са другим институцијама из окружења, као што су школе, установе за провођење слободног времена итд. Таква сарадња може омогућити размену драгоцених искустава и оснажити компетенције васпитно-образовних радника за успешније бављење инклузијом у пракси (Lundqvist et al., 2015).

Један од изазова приликом рада са децом која имају неки вид тешкоћа у развоју је тај што васпитачи нису довољно образовани и оспособљени за рад са овом категоријом деце и немају смернице за рад које би им олакшале и поједноставиле реализацију активности, као и недовољно дидактичког материјала. У вези са предшколским васпитањем и образовањем, идеја интеграције реализована је увођењем развојних група при редовним установама које имају мањи број деце и прилагођене програме, а уз васпитаче са децом раде и дефектолози, док се деца повремено укључују у активности са децом из редовних група (Stanisavljević-Petrović & Stančić, 2010).

„Законом су прописани једнако право и доступност образовања и васпитања за сву децу, без дискриминације и издвајања по било ком основу“ (Maksimović & Stamatović, 2021, p. 27). Локални надлежни органи, у партнерству са породицама и организацијама за особе са неким видом потешкоћа у развоју, требало би да анализирају где постоје препреке у образовању, изван и унутар васпитно-образовног система, како би могли да предузму неопходне мере за њихово уклањање (UNICEF, 2017) (Unicef, 2014).

Основни циљ инклузије односи се на смањење потенцијалне дискриминације и пружање истих могућности за сву децу, како би развијали своје социјалне и интелектуалне капацитете (Japundža-Milisavljević et al., 2022) (Japundža-Milisavljević sar. 2022).

„Уколико васпитачи верују да деци са посебним потребама припада равноправно место у јединственој предшколској заједници са вршњацима, онда су свакако изгледи на успех инклузивног концепта бољи, а перспективе за све учеснике јасније и сигурније“ (Novović & Mićanović, 2018, p. 360). Истраживања показују да је обука васпитача за примену инклузивне праксе у предшколској установи важан предиктор њихових позитивних ставова према овом виду васпитно-образовног рада (Scanlon et al., 2022). Дакле, један од највећих изазова у пракси предшколских установа у вези са имплементацијом инклузивне праксе је оспособљеност кадрова за њену примену, стога је закључак многих студија да је васпитачима потребно додатно стручно усавршавање у овој области (Nikolić et al., 2020; Manić, 2023).

УЛОГА ПОРОДИЦЕ У ПОДРШЦИ ИНКЛУЗИВНОЈ ПРАКСИ

Према многим дефиницијама, породица представља „...људску заједницу родитеља и деце у којој се, захваљујући њеним функцијама, остварују људске потребе њених чланова, што јесте њено друштвено и функционално обележје“ (Spasojević, 2011, p. 68). Породица се такође сматра првом средином у којој се дете рађа, одраста и проводи драгоцену

време за учење и развој, а то је предшколски узраст (Travar & Spasojević, 2018).

Ситуација је другачија код породица деце са неким видом тешкоћа у развоју, јер родитељи најчешће и не знају да дете има неке развојне тешкоће до порођаја, па чак и првих пар година након рођења детета, у зависности од конкретне развојне сметње (Rajić & Mihić, 2015). Када сазнају дијагнозу детета родитељима је то тешко прихватити, и док неки после кратког времена прихвате, други не могу с тим да се помире и суоче. Теорија и истраживања указују на значајан ефекат који на квалитет бриге о детету има однос родитеља према дијагнози детета и импликацијама које дијагноза може имати на развој детета и функционалност породице у целини (Rajić & Mihić, 2015). Родитељ који је прихватио дететову дијагнозу зна дететово здравствено стање, као и то да ли ће се његово стање побољшавати како време одмиче или не. Такође, зна дететове могућности и оганичења и његове свакодневне потребе. Родитељ који није прихватио здравствено стање детета очекује од њега да буде као и остала здрава деца што је у већини случајева немогуће. Самим тим родитељи су емоционално осетљиви, а таквим стањем не помажу ни себи, а ни детету да напредује како време одмиче мање воде бриге за дететове свакодневне потребе.

Континуирану подршку развоју родитељске бриге могуће је пружити из система здравства и образовања чије су институције заступљене у свим локалним заједницама са истим областима рада (Mihić et al., 2017). Родитељска брига има често и неке негативне ефекте по родитеље као што је стрес, депресија и само функционисање породице. Родитељи су често под сресом јер, на пример, не могу се довољно посветити другој деци зато што више времена проводе са дететом са посебним потребама и не могу да обаве свакодневне обавезе. Такође, депресија се јавља јер родитељи мисле да су препуштени сами себи и да нема излаза. Због тога је родитељима често неопходна стручна помоћ, пре свега психолога и других стручних радника како би се лакше носили са ситуацијом и да се не би суочили са депресијом. Функција породице такође треба да се одржи ради добробити и породице и детета са посебним потребама, односно у циљу његовог бољег напредовања.

Значајну улогу у прихватању вршњака са неким видом развојних потешкоћа имају ставови, као и понашање родитеља деце типичног развоја и васпитача по питању успостављања пријатељстава између ове деце (Marković, 2022).

Познато је да имплементација инклузије зависи од ставова које актери имају о њој, стога је у једној студији утврђено да најважнији предиктори родитељских ставова према инклузивном образовању зависе од специфичне врсте тешкоћа коју деца имају (Paseka & Schwab, 2020). Родитељи који имају дете са неким видом потешкоћа често имају и исказују потребу за институционалном подршком здравствених радника, васпитача и других стручњака, како би заједничким снагама могу што учинковитије моћи да помогну детету, што показују и истраживања (Alotaibi & Almalki, 2016).

ПАРТНЕРСТВО ПОРОДИЦЕ И ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ КАО ТЕМЕЉ ИНКЛУЗИЈЕ

„Рођењем детета са тешкоћама у развоју, родитељи се суочавају са појачаним захтевима и изазовима које доноси нова животна ситуација, а која захтева додатни ангажман мајке и оца. Пред родитељима је изазов да свакодневне породичне интеракције, догађаје и обавезе прилагоде дететовим потребама балансирајући између родитељске, радне и партнерске улоге“ (Milić Babić et al., 2013, pp. 456–457).

Родитељи имају веома важну улогу у процесу инклузивног образовања, јер они препознају способности свога детета и могу да управљају реалним вештинама за рад да дететом, као и да развијају позитивније мишљење према детету и његовим развојним способностима.

„Породица и предшколска установа су два примарна окружења за социјализацију детета, која су различита, али комплементарна, јер се њиховим повезивањем повећава и обухватност и трајност васпитно-образовних утицаја на дете. Конструктивно партнерство између родитеља и васпитача треба да се темељи на познавању и разумевању очекивања у вези њихових појединачних улога. Због тога је важно да родитељи и васпитачи јасно дефинишу очекивања и циљеве васпитног деловања на дете“ (Dedaj, 2020).

Осим тога, за успјешну имплементацију инклузије, васпитачима је потребна помоћ и подршка ширег окружења. „Васпитачу је, поред педагошко-психолошке службе, потребна подршка и сарадњу родитеља и шире друштвене заједнице. Прихваћено је да без подршке, едукације и рехабилитације деце са посебним потребама од стране васпитача, управе, стручњака из области медицине, родитеља ове деце и родитеља вршњака – није могуће у потпуности остварити циљеве инклузивног образовања“ (Markov & Adamov, 2008, p. 179).

Савремена улога васпитача у предшколским установама подразумева успостављање функционалног партнерства са породицом деце која имају неки вид тешкоћа у развоју. „Дужност сваког васпитача је да подстиче сарадњу и партнерство, поштујући и уважавајући родитеље као равноправне partnere, те да их кроз различите активности и разговоре укључује у васпитно-образовни процес. Основни принципи партнерства са породицом заснивају се на неговању партнерских односа, поштовању личности и улоге родитеља, широкој понуди могућности за укључивање родитеља у рад, и идеји да партнерство као процес захтева време, стрпљење и заједничку одговорност. Родитељи би требало да буду најбољи савезници васпитачима, како би заједничким трудом и залагањем постигли жељене утицаје на развој и напредовање деце са тешкоћама у развоју“ (Bilić, 2023, p. 5).

Генерални закључак многих студија јесте да је имплементација инклузивне праксе комплексан процес који захтева одговарајуће законодавство и укључивање различитих фактора, оспособљених кадрова и промовисање инклузивне праксе као сегмента модернизације васпитно-образовног система (Pappas et al., 2018).

ЗАКЉУЧАК

Приликом писања рада, на теоријском нивоу, фокусирали смо се на значај и изазове који прате спровођење инклузивне праксе у предшколским установама и важној улози коју у овом процесу имају кадрови у самој установи, пре свега васпитачи и родитељи на другој страни, у породици детета. Методама теоријске анализе и синтезе дошли смо до драгоцених сазнања и директних импликација за педагошку праксу:

- Сва деца су једнака и имају исте потребе: да буду вољени, поштовани, прихваћени итд. што је основна идеја водила инклузије као концепта. Стога је јако важно децу са тешкоћама у развоју подједнако уважити и пружити им могућност да напредују у инклузивном окружењу почевши од раног детињства;
- Предшколској деци са тешкоћама у развоју потребно је пружити подршку и помоћи им да разумеју, упознају и прихвате себе, да се социјализују, и да остваре максимални потенцијал у складу са својим развојним могућностима;
- Родитељство никада није лако, а суочавање са развојним тешкоћама детета често представља највећи изазов за сваког родитеља. Када родитељи постану свесни проблема, тада су савладали највећу тешкоћу и отворили простор за властито учење и партнерство са предшколском установом на остварењу заједничког циља, а то је добробит детета;
- Једино заједничким деловањем породице и предшколске установе могуће је пружити подршку деци са тешкоћама у развоју у изражавању њихових потреба и обезбедити да те потребе буду задовољене;
- Партнерство породице и предшколске установе подразумева обострано стрпљење, толеранцију и довољно времена за рад са децом. Такође, довољно заједничких обука, усавршавања и по потреби ангађовање личних асистената за рад са децом;
- Деци са тешкоћама потребно је пружити што квалитетније детињство, а то је могуће кроз функционалну инклузију, чије су упоришне тачке предшколска установа и породица;
- Вишесмерна сарадња и партнерство, између васпитача, других стручних сарадника у предшколској установи и родитеља је кључна за успешну инклузивну праксу, развој деце, њихово самопоштовање и напредовање;
- Континуирана подршка родитељима деце са посебним потребама кључна је за позитиван развој породица. Стрес и депресија често прате родитеље, те им је стручна помоћ неопходна;
- Уколико васпитачи у групи васпитач не могу довољно да се посветите детету или деци у групи, ако их има више са тешкоћама у развоју, онда је потребно да деца имају своје асистенте. За лакше степене ометености у развоју васпитачи могу сами да раде са децом, док су за теже случајеве ометености у развоју потребни лични асистенти. Неопходан је и помоћ и подршка дефектолога и других стручних сарадника како би резултати били бољи, а деца постигла свој развојни максимум.

- Alotaibi, F., & Almalki, N. (2016). Parents' Perceptions of Early Interventions and Related Services for Children with Autism Spectrum Disorder in Saudi Arabia. *International Education Studies*, 9(10), 128. <https://doi.org/10.5539/ies.v9n10p128>
- Barton, E. E., & Smith, B. J. (2015). Advancing High-Quality Preschool Inclusion: A Discussion and Recommendations for the Field. *Topics in Early Childhood Special Education*, 35(2), 69–78. <https://doi.org/10.1177/02711121415583048>
- Bilić, S. (2023). Inkluzija djece sa poteškoćama u razvoju u redovnim predškolskim ustanovama. *Bijeljinski Metodčki Časopis*, 14(14), 1–8. <https://doi.org/10.7251/BMC2314001B>
- Dedaj, M. (2020). Partnerstvo vaspitača i roditelja u kontekstu realne inkluzivne prakse. *Sinteze*, 18, 55–63. <https://doi.org/10.5937/sinteze9-26211>
- European Commission. (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care* (Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the Auspices of the European Commission). Directorate-General for Education and Culture. https://www.opgroeien.be/sites/default/files/documenten/ecec-quality-framework_en.pdf
- Japundža-Milisavljević, M., Đurić-Zdravković, A., & Milanović-Dobrota, B. (2022). Stavovi prosvetnih radnika prema inkluziji. *Specijalna Edukacija i Rehabilitacija*, 21(1), 15–30. <https://doi.org/10.5937/specedreh21-34279>
- Lundqvist, J., Allodi, M. W., & Siljehag, E. (2015). Inclusive Education, Support Provisions and Early Childhood Educational Pathways in the Context of Sweden: A Longitudinal Study. *International Journal of Special Education*, 30(3), 3–16.
- Maksimović, J., & Stamatović, J. (2021). Inkluzija u obrazovanju—Istraživački pristupi i problemi. *Inovacije u Nastavi*, 34(3), 26–42. <https://doi.org/10.5937/inovacije2103026M>
- Manić, I. (2023). Stručno usavršavanje vaspitača za potrebe inkluzivne vaspitno-obrazovne prakse. *Društvene i Humanističke Studije (Online)*, 8(2(23)), 461–480. <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2023.8.2.461>
- Markov, Z., & Adamov, N. (2008). Uloga vaspitača u inkluzivnom procesu. *Norma*, 13(1–2), 167–184.
- Marković, M. (2022). Inkluzija u sistemu državnih predškolskih ustanova Srbije iz perspektive roditelja. *Društvene i Humanističke Studije (Online)*, 7(4(21)), 695–720. <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2022.7.4.695>
- Mihić, I., Rajić, M., & Kopunović Torma, D. (2017). Stres roditeljstva i kvaliteta brige u porodicama dece sa smetnjama u razvoju. *Godišnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu*, 41(2), 247–268. <https://doi.org/10.19090/gff.2016.2.247-268>
- Milić Babić, M., Franc, I., & Leutar, Z. (2013). Iskustva s ranom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju. *Ljetopis socijalnog rada*, 20(3), 453–480.

Nikolić, M., Korać, I., & Lazarević, M. (2020). Ostvarivanje tranzicije u kontekstu inkluzivnog obrazovanja: Perspektiva vaspitača i stručnih saradnika. *Inovacije u Nastavi*, 33(2), 42–55. <https://doi.org/10.5937/inovacije2002042N>

Novović, T., & Mićanović, V. (2018). Mišljenja vaspitača i stručnih saradnika o kvalitetu inkluzivne prakse u crnogorskim predškolskim ustanovama. *Nastava i Vaspitanje*, 67(2), 357–373. <https://doi.org/10.5937/nasvas1802357N>

Pappas, M. A., Papoutsis, C., & Drigas, A. S. (2018). Policies, Practices, and Attitudes toward Inclusive Education: The Case of Greece. *Social Sciences*, 7(6), 90. <https://doi.org/10.3390/socsci7060090>

Paseka, A., & Schwab, S. (2020). Parents' attitudes towards inclusive education and their perceptions of inclusive teaching practices and resources. *European Journal of Special Needs Education*, 35(2), 254–272. <https://doi.org/10.1080/08856257.2019.1665232>

Rajić, M., & Mihić, I. (2015). Socioemocionalna posvećenost roditelja dece sa smetnjama u razvoju: Razlike između majki i očeva. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 40(2), 137–152.

Scanlon, G., Radeva, S., Pitsia, V., Maguire, C., & Nikolaeva, S. (2022). Attitudes of teachers in Bulgarian kindergartens towards inclusive education. *Teaching and Teacher Education*, 112, 103650. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103650>

Siemsen, F. (2021). Inclusion in Preschool Education. In T. Stoltz & A. Wiehl (Eds), *Education – Spirituality – Creativity* (pp. 421–433). Springer Fachmedien Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-32968-6_22

Spasojević, P. (2011). *Porodična pedagogija i odgovorno roditeljstvo: Udžbenik za studente pedagoških fakulteta i priručnik za roditelje, vaspitače i nastavnike*. Univerzitet u Istočnom Sarajevu; Pedagoški fakultet.

Stanisavljević-Petrović, Z., & Stančić, M. (2010). Stavovi i iskustva vaspitača o radu sa decom sa posebnim potrebama. *Pedagogija*, 65(3), 461–451.

Tomić, A., Ivšac Pavliša, J., & Šimleša, S. (2019). Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja iz perspektive odgojitelja. *Hrvatska Revija Za Rehabilitacijska Istraživanja*, 55(2), 40–52. <https://doi.org/10.31299/hrri.55.2.4>

Travar, M. Ž., & Spasojević, P. M. (2018). Stavovi roditelja predškolske djece o ranom učenju. *Zbornik Odseka Za Pedagogiju, Filozofski Fakultet u Novom Sadu*, 27, 151–172. <https://doi.org/10.19090/zop.2018.27.151-172>

UNICEF. (2017). *Zakonodavstvo i politike u oblasti inkluzivnog obrazovanja, Vebinar 3—Stručni priručnik* [Priručnik za vebinar]. Unicef. <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/zakonodavstvo-i-politike-u-oblasti-inkluzivnog-obrazovanja>

THE INCLUSION OF CHILDREN IN PRESCHOOL INSTITUTIONS AND THE FAMILY

Adrijana A. Aleksic¹, Sanja M. Mitrovic²

Summary: Inclusion in preschool institutions significantly impacts the socialization and development of children with developmental difficulties, allowing them to participate in everyday activities. For its successful and functional implementation, collaboration and partnership among parents, preschool teachers, and specialists, as well as the involvement of individual assistants for better support, are essential.

If educators/teachers are not sufficiently trained to work with children who have some kind of developmental disability, it hinders the implementation of activities. Integration is achieved by establishing developmental groups, which fosters the desire for parents to accept that their child has developmental difficulties. Acceptance influences the quality of parental care and the child's development, while rejection and denial of difficulties prevent the child's progress.

Establishing partnerships between preschool institutions, families, and other social factors improves and supports inclusive practices. The partnership must be based on respect and the active involvement of parents, who play a crucial role in the development of their children. All children, including those with difficulties, deserve equal opportunities for progress and socialization.

Key words: inclusion, child, preschool institution, family.

Примљен: 26.03.2025.

Прихваћен: 12.06.2025.

¹ adrijanaaleksic4@gmail.com, Preschool Institution „Bambi“, Loznica

² mitrovicsanja16@gmail.com, Public Preschool Institution „Radost“, Šamac